

Europese identiteit is het resultaat van een gemeenschap van gedeelde waarden en culturele verscheidenheid

Sinds de val van het Romeinse rijk is Europa nooit verenigd geweest voor een lange periode ondanks de vele militaire, economische, politieke en culturele pogingen tot integratie. Het bestaat en is ontwikkeld als vaag geografisch en historisch kader van een gemeenschap van gedeelde waarden. Een culturele integratie die zou leiden naar een “melting pot”, zoals we die kennen in de Verenigde Staten, is daarom zeker niet wenselijk. Integendeel er is nood, zeker nu, aan een gemeenschap van landen, regio’s en steden met een duidelijke meerlagige institutionele structuur, een “constitutioneel patriotisme” dat burgers verbindt en regels opstelt die beantwoorden aan de democratische grondprincipes, respect voor de universele mensenrechten betonen en zich aanpassen aan de nieuwe economische structuren in het mondiale landschap. De Europese institutionele architectuur moet versterkt en doorzichtig worden, dichtbij de burger, en vooral dicht bij de jongeren. Ze moet bovendien ondersteund worden door een onderwijssysteem dat een Europees burgerschap bevordert en de rijkdom aan verschillen kanaliseert binnen een gedeeld en duurzaam groeiproces.

Vandaag kan Europa, zeker in het licht van zijn koloniaal verleden, zich niet simpelweg voorstellen als de enige vuurtoren die de principes van vrijheid en democratie zomaar overal zonder verankering uitdraagt. De opdracht en morele verantwoordelijkheid van Europa zijn een synthese van de vraag naar vrijheid en het streven naar gelijkheid binnen de staten en de regio’s. Dit moet voorkomen dat vrijheid een privilege wordt in een wereld vol conflicten en gelijkheid een lege ideologische slogan. Indien we 1989 als symbool-datum nemen van het radicale veranderingsproces in de wereld dan is het niet alleen wegens de val van de Berlijnse Muur, maar ook wegens de volledige neergang, misschien niet definitief, van een groots historisch project dat gelijkheid onder de burgers wilde verspreiden. Dergelijk project is mislukt omdat in de communistische (socialistische) landen het streven naar gelijkheid uiteindelijk geleid heeft naar een nog grotere ongelijkheid. Deze historische mislukking rechtvaardigt echter geenszins de ontwikkeling van modellen van “wild” liberalisme. Elk land heeft zijn eigen geschiedenis en moet kunnen communiceren/dialogeren met de geschiedenis van anderen. Elk burgerschap en elke burger heeft zijn specifieke kenmerken; deze moeten verzekerd en bewaard kunnen worden op verschillende niveaus in een meerzijdige identiteit. Men is Europeaan, Belg, Vlaming tegelijkertijd. De Europese

Unie mag daarom geen enkele vorm van regionale en lokale betrokkenheid uitsluiten, integendeel de binding tussen lokale gemeenschappen en de Europese Gemeenschap versterkt de eigen identiteit.

We maken een onderscheid tussen drie types van identiteit: een zelf-identiteit, een referentie-identiteit die bestaat in het aanvaarden van veranderingen teweeg gebracht door interne en externe spanningen in de maatschappij en een Europese identiteit als “werk in opbouw”. Deze veelzijdige identiteitsbepaling zou moeten uitmonden in betere betrekkingen en open dialoog tussen volkeren. Hier willen we vooral benadrukken dat verdere uitbreiding van Europa zowel een grote historische kans is als een zware taak.

De Europese identiteit, ook in referentie tot de nationale en regionale identiteiten is een identiteit in opbouw. In Europa vinden we immers nog verhalen, talen en culturen die dreigen te verdwijnen of identiteiten die geweigerd of gemarginaliseerd worden. Geen enkele vorm van racisme of chauvinisme rechtvaardigt echter een hiërarchie tussen culturen (elke cultuur heeft zijn eigen waardigheid) of een afscherming in een overdreven eigenwaan. Integendeel, culturele identiteit wordt vooral bepaald en opgebouwd op basis van verschillen in de toegang tot de onmiddellijke leefwereld, in de openheid en dialoog met andere culturen en in de uitwerking van modellen van verbondenheid en burgerschap. Daarom is het noodzakelijk om concepten te ontwikkelen en toe te passen die wederzijds cultureel leren en leven duurzaam ondersteunen. Een herbronning van culturele verschillen kan daarom soms heilzaam zijn. Het Westen is immers niet de enige beschaving waardig van deze naam. Gelukkig is de menselijke geschiedenis een dynamisch proces met universele waarden en concrete toepassingen: culturen vermengen zich en herleven in nieuwe en soms onverwachte vormen.

Het is niet noodzakelijk te wachten op de toekomst. Morgen is het heden en de tijd dringt om de vriendschapsbanden en het wederzijdse begrip tussen culturen te versterken. De vreemdeling is geen mogelijke vijand, maar een mogelijke gast. Gastheer en gast verdienen wederzijds respect voor elkaars verscheidenheid. Paradoxaal is dat in een periode van economische, politieke en culturele globalisering een parallelle reflex ontstaat naar economische, politieke en culturele afzondering in vele Europese landen. De vraag stelt zich of wij vandaag in staat zijn om op Europese en internationale schaal dynamische vormen van gastvrij, open en pluralistisch samenleven te organiseren die respect vertonen voor universele waarden, menselijke zekerheid garanderen en verschillen verzoenbaar maken zonder ze in een ghetto te plaatsen.

Eén ding is zeker: we hebben nood aan het bevorderen en ontwikkelen van “kritisch” denken om de menselijke waarden in een open dialoog samen te houden. Een dialoog tussen beschavingen kan overigens de verwevenheid tussen particuliere verhalen verrijken. De Westerse beschaving, vooral bepaald door het joods-christianisme, is een rijke en bijzondere historische beschavingsvorm. Maar we kunnen niet ontsnappen aan het verwijt dat het ware universalisme vervangen is door een universalisme opgedrongen door een rationaliseringsproces met eeuwen van geweld en uitbuiting. Deze evolutie wordt nu vooral gekenmerkt door een reductieve en exclusieve economische globalisering die de Europese identiteit als resultaat van gedeelde waarden en culturele verscheidenheid ondermijnt. De uitdaging is hard en eist moed op twee fronten: langs de ene kant, de vastberadenheid om de kritieken van andere culturen te beluisteren, hun stemmen te horen en daar naar toe te handelen, langs de andere kant, de beslistheid om de schaduwkant van het Europese en Westerse beschaving te onderzoeken en zich af te vragen indien en waar het verkeerd is gelopen.

Léonce Bekemans
Jean Monnet leerstoel, Universiteit Padua
Voorzitter “Ryckevelde”